

מזמור של יום

מאת יצחק מאהרשען - האג

כאשר נשים עין על יחס המזמורים הנבחרים להיות חלק חשוב בסדר התפלות להסדור הנוכחי בכלל וכאשר נבקש לדעת מאיזה כוונה נתקבלו בתור תפלה ובקשה לזמן זמנים טובא, שתי דרכים יש אשר בהם נוכל להשיג מבוקשנו, ובפרט כאשר החקירה הזאת סובבת הולכת על דבר התפלה, או נשים למטרה תוכן המזמור לבד ונדבר נכבדות אודות נצחיות תוכנו ונפלאות היא בעינינו איך הפייטן הישן נושן בטיב נגן ככנור נפש האדם אשר אין נימה ממנה זרה לו עד שיחדרו הרזיון עמוק עמוק בלבב האנושי לדור דורים או כלך לדרך זו מי ומי האיש אשר רוח ה' החלה לפעמו ומה המה קורות ימי חייו ואיך היה מצב רוחו כאשר גזר אומר והנהיג בני דורו לומר מזמור ידוע בתפלה. באופן הראשון לא איכפת לן מי הוא המחבר או מי התקין לאמרו רק שווי הפייטני וערך הרעיונות הנשגבים הם הם המעוררים בנפשנו רגש שאין לספר. וע"כ אין להתפלא כי כמה וכמה מפרשים טרחו להבין המזמורים שנמצאו בסדרנו על האופן הנ"ל. הלא התפלה בעצמה תחנונים ובקשות ששפך הישראל בכל זמן ועדן לפני אביו שבישמים ואע"פ שיש לה קבע ומטבע ידוע משנים קדמוניות שופעת טמנה ערך עולמית ובכל פעם ופעם שיישאל איש מישראל חפציו ימצא בתפלה הסדרה מה שהציקתהו רוח בטנו ידבר בשפתים נעות וירוח לו ויהיה יתפלתו שלמה כתפלת בעלי הלשון הצחה" (רמב"ם הלכות תפלה פ"א ה"ד). אזי נפרצו גררי הזמן ואין לו להמתפלל עסק במחבר הקדמון, הלא רוח היא באנוש אשר תהלוכותי או כהלוכה עתה. כמו כן נחרץ המשפט על המזמורים בתפלה: הרגש הפנימי הוא השליט והוא הנגיד והמצוה בנכול — אישר במלוא מובן המלה — לא לו כי במקורת ההיסטורית לא תמצא קורת רוח בדמיונות כאלה אשר היסקפה סוביקטיבית יסודם.

לדוגמא, אם נחקור לדעת מאיזה סבה נתקנו המזמורים ציה עד צי"מ עם מזמור כ"ה קודם לכה דודי במעריב של שבת יש מפרשי הסידור שפרשו כי הישבת אם נשמרה כהלכתה היא שפע של יום שכולו ארוך וא"כ ראוי ישנמר הישירים אשר בהם יתאר המשורר האלקי ממשלת אדון כל, עת יבא לשפוט כל העולם. גם סופר טהיר וחוקר ידוע כו' יעבץ ז"ל כתב בס' מקור הברכות (צד ע"ז) אודות הענין הנ"ל ז"ל בכ"ז אפשר כי המאמר בנירסת המדרש (ר"ל מדרש תהלים צ"ה פסוק היום אם בקולו תשמעו) היה מסור לאמירת המזמור לכו נרננה שבו כתוב היום וגוי לסכלת שבת עכ"ל. אמנם

הבקורת ההיסטורית תורה לנו האמת. הלא כל התקון ישל קבלת שבת נתקן ע"י תלמידי האר"י ובספריהם כגון חמדת הימים, תקוני שבת, כוונת האר"י ודומיהם ישם ורק ישם נמצאו הטעמים האמתיים (ע' מאמרי קבלת שבת כמ"ח ישורון חלק ט' צד ט"ז עד ג"ג ופ"א עד פ"ז) ורובם ככולם הם סודות ורמזים ע"פ הספירות. למשל על מזמור כ"ט איתא בתקוני שבת וז"ל ובספרט המזמור השישי בסוד ישבע קולות ישמרוים ליום של ישש כנפים לאחד ונו' והוא ישם של מ"ב ויותר סודות נוראות עין לא ראתה והם נגזזים וחתומים באיצרות אצילי בני ישראל לכל זמן ועת לכל חפץ עכ"ל. ואודות בחירת הו' מזמורים בכלל איתא בתקוני שבת כי ראשי תבות הראשונות ישל כולם עלו למנין ת"ל והוא כנמטריא נפש ונו'. ואע"פ שלאנו כל מוחא סביל דא ולנו מה נעמיים הטעמים שאין להם עסק בנסתרות. האמת יורה דרכו.

ונביא עוד דוגמא אחרת אשר גם ישם רבו הטעמים לסכת אמירת מזמורים ידועים אוי מימים קדמונים. המקור לאמירת מזמור ישל יום אחרי חתימת התפלה התמידית בכל בוקר ובוקר (או קודם התפלה ע' ס' דברי שהלת ד' מ' וכו') הוא המאמר הידוע בכמ' סופרים פ"ח מ"א לפיכך נהגו העם לומר מזמורים בעונתן רתנינן תמן השיר שהלויים אומרים בכית המסדיש ונו' היא השינה בתמיד פ"ז מ"ד (ולפי סברת הנך אלכעק כמ' Untersuch. ü. d. Redact. d. Mischna דף קל"ד אינה משנה אלא כרייתא כמו שנמצא זה גם בסוף מסכתות אחרות כי מחתימת השינה ג' נראה כי זהו באמת השינה האחרונה ומביא עוד מקומות בשים אשר ישם הובאה משנת דשיר הליום כשם כרייתא) והטעם לאמירת כל מזמור ומזמור ליום המיוחד לו נתפרש כנמרא ר"ה ל"א ע"א (ועי' השינה הוצאת לו' שהביא בסוף השינה דתמיד הפירוש כנמרא הג"ל באיזה שינויים קטנים). והנה לפי התנאים ישם היחס בין המזמור ליום שנקרא בו הוא מה שנקרא בו ביום כשישת ימי כראשית. אולם אם נוציא המזמור ליום א' ו' וז' רק תיבות אחרות כהמזמורים הנישאים מזכירים בדוחק גדול מה שאירע ביום הידוע. ונעלה מעל כל ספק כי הפי' שהביא ר' עקיבא ישם איננה באה לו בקבלה מרביתו כי אם סברא אדעתא דנפשי'. הלא ר' נחמי' מחלק עליו אודות הפירוש של מזמור שיר ליום השבת. ומתוך הלך רוחו של האי"ש אשר חבריו אמרו לו "כבר יעלו עשבים בלחייך ועדיין לא יבא" נוכל להבין מה ראה לגלות תקותו ושאיפתו העזה ליום שכולו שבת ונו' ומה שהכריחו לפרש המזמורים של יום ב' עד יום ו' על מעשה כראשית יתכן שהעלה על דעתו מה דאיתא במשנה תענית פ"ד משנה ג' וד' על אנשי המעמד וקוראין כמעשה כראשית ויהי רקיע ונו' ומה שנקראו ב' פרישיות של מעשה כראשית בכל יום הוא מפני מספר הפרואים והפסוקים לכל אחד אבל עיקר הקריאה היתה הפרשה הראשונה ליום ראשון ונו' (ועי' Schürer, Gesch. d. Jüd. Volkes II 351). אבל באמת קשה להבין היחס בין הפירוש ישם כריה לאמירת המזמור ביום זה מן הישבע.

והנה כנמרא סוכה נ"ה ע"א איתא כרייתא אודות השיר שהיו אומרים

בחולו של מועד ושם נמצאו המזמורים פ"א פ"ב וצ"ד שנקראו כימות החול בני בדי' ובה' של שבת וכבר העיר רש"י שם על תוכנם בדיה ולרשע אמר. דברי כבושין הן לנאספים לעזרה ובדיה מי יקום לי עם מרעים מדברת על צרותן שהיו משועבדין בבית ימני תחת מלכי פרס ומלכי יון ומלכי רומי.

גם במשנה סוטה פרק ט' איתא שיוחנן כהן גדול במל את המעוררין וע"ש בגמרא מ"ח ע"א מאי מעוררים אמר רחבה בכל יום ויום שהיו עומדים ליום על דוכן ואומרים עורה למה תישן ה' וגו' (וע' השינויים בתיבות אלא בזמן שישראל בצער בתוספתא סוטה פרק י"ג מ"ט ובילקוט תהלים מ"ד ובירוי מעשר שני פ"ה הל' י"ג וע"ע מורה נבוכי הזמן הוצאה שלישית ווארשא תרנ"ד ד' קל"ט).

ועוד יש בה שליש' כברייתא בסדר עולם פרק ל' (דף ע"ד בהוצאת ראמנער וע"ע מדרש עשר גלויות הוצאת אלעזר גרינהוט חלק ג' דף י"ב) שהובאה בערכין י"א ע"ב ותענית כ"ט ע"א שמדברת על השירה שהיו אומרים הלויים בעת שחרב ביה"מ ומה שירה אומרים וישב עליהם את אונם. ואע"פ שיש עוד לשפט ולהתוכח אודות הענין הזה ככלל מ"ט נראה גם מהברייתא הנ"ל שבמיים קדמונים כבר סברו שהלויים שרו השיר בתור תחנה ובקשה ולא בתור הודי' וסול זמרה בלבד. גם הרמ"ג מוהר"ר יוסף צבי הסכונה דיננער זצ"ל הביא בהגהותיו על מס' ערכין (דף י"ב ע"א בדיה כדריש לקיש דאמר וגו') הירושלמי דתענית פ"ד הל' ה' אשר שם פליגי ר"י ור"ל אם אומרים שירה בלא קרבן ור"י מצא און לו מהברייתא דהלויים עמדו על הדוכן וגו' וכבר במל התמיד בעת הזאת וז"ל ואנו למדין מזה שר"י פירש הברייתא הנ"ל שאמרו הלויים שירת תחנונים היינו וישב עליהם את אונם וכו' עכ"ל.

אחרי כל זאת נלע"ד שהיו מזמורים שנמצאו כברייתא דמס' תמיד יש מהם שנתקנו לשיר בימי בית שני כאשר השופטים המו המשפט (ע' מזמור פ"ב וצ"ד) והשרים הממונים ע"פ מלכות יון ורומי נוגשים וצוררים את העם (נחמה בעת מצור במזמור מ"ח ופ"א) וא"כ תוכן המזמורים מתאים עם טעם אמירתם ועם קורות הזמן אשר בו נתקן לאמדם.